

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет іноземної філології
Кафедра англійської мови

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ВІДТВОРЕННЯ РЕАЛІЙ ЕПІЧНОЇ ПОЕМИ ГЕНРІ
ЛОНГФЕЛЛО «ПІСНЯ ПРО ГАЙВАТУ» В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ
ПЕРЕКЛАДІ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ»**

Виконала: студентка 2 курсу Ang1-M21 групи
спеціальності 014 Середня освіта (Мова і
література (англійська))

Смерчинська Анастасія Андріївна

Керівник: **Галайбіда О. В.**,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови

Рецензент: **Ладиняк Н. Б.**,
кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри української мови

Кам'янець-Подільський – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЙ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАДУ	6
1.1. Загальні основи визначення реалій	6
1.2. Класифікація реалій у сучасній лінгвістиці	11
1.3. Способи перекладу реалій у художньому тексті	16
Висновок до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЇ В ПОЕМІ Г. ЛОНГФЕЛЛО «ПІСНЯ ПРО ГАЙАВАТУ»	31
2.1. «Пісня про Гайавату» Г. Лонгфелло та її українськомовні переклади.....	31
2.2. Типи реалій у поемі «Пісня про Гайавату».....	34
Висновок до розділу 2.....	48
РОЗДІЛ 3. СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	49
3.1. Відтворення реалій в епічній поемі Г. Лонгфелло «Пісня про Гайавату».....	49
3.2. Використання перекладацьких трансформацій для відтворення реалій в епічній поемі Г. Лонгфелло	72
Висновок до розділу 3	78
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	88

ВСТУП

Переклад художньої літератури становить найбільшу складність для перекладачів і саме цій проблемі присвячено велику кількість досліджень теоретиків і практиків перекладу.

Особливістю художніх творів є наявність у них особливих лексичних одиниць, які позначають реалії тієї чи іншої культури, і відтворення їх цільовою мовою часто є викликом для перекладачів, оскільки реалії належать до безеквівалентної лексики і специфіка перекладу реалій у сучасному перекладознавстві викликає низку проблем. Складність перекладу реалій у тому, що вони входять у розряд мовних елементів, які є чужорідними для інших культур. Ці елементи необхідно перекласти якомога точніше, щоб передати особливості колориту. Варто зазначити, що саме наявність складнощів та протиріч викликає підвищений інтерес до особливостей перекладу реалій.

Вивченням реалій, їх класифікацій та шляхів реалізації займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені як: Р. П. Зорівчак [7], І. В. Корунець [13], П. Ньюмарк [55], М. Бейкер [29], В. Дейвіс [34], Р. Леппіхалме [46].

Видатний твір американського письменника XIX ст. Генрі Лонгфелло «Пісня про Гайавату», у якому відтворено життя, культуру і традиції корінних народів Америки, містить велику кількість слів на позначення реалій. Реалії є відбитком культури етносу, передають особливості життя і побуту індіанців. Вони були об'єктом філологічних досліджень дослідників. Але окремих розвідок, присвячених вивченню реалій у поемі Лонгфелло та їхнього відтворення українською мовою ще не було.

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю комплексного підходу до виявлення та класифікації реалій у поемі Генрі Лонгфелло «Пісня про Гайавату» та визначення способів відтворення їх українською мовою.

Об'єктом дослідження є реалії в оригінальному та перекладному художньому тексті.

Предметом дослідження є особливості відтворення реалій епічної поеми «Пісня про Гайавату» Г. Лонгфелло в перекладі О. Олеся українською мовою

Мета дослідження – проаналізувати реалії в епічній поемі «Пісня про Гайавату» Г. Лонгфелло та визначити способи їхнього перекладу.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено наступні **завдання**:

- 1) розглянути питання визначення реалій та їх відтворення у перекладах художніх текстів;
- 2) схарактеризувати переклади «Пісні про Гайавату» Г. Лонгфелло українською мовою;
- 3) проаналізувати реалії у «Пісні про Гайавату» Г. Лонгфелло.
- 4) визначити основні способи та стратегії відтворення реалій поеми в українському перекладі О. Олеся;
- 5) описати граматичні і стилістичні трансформації, використані для передачі реалій у «Пісні про Гайавату» Г. Лонгфелло.

Матеріалом дослідження є епічна поема «Пісня про Гайавату» Г. Лонгфелло в оригіналі та її переклад українською мовою, здійснений видатним українським письменником О. Олесем.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників: Р. П. Зорівчак, П. Ньюмарк, М. Л. Ларсон, М. Бейкер та ін.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі **методи**: метод порівняльного, перекладознавчого та культурно-історичного аналізу, описовий метод з використанням прийомів аналізу та узагальнення, статистичний метод.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що уперше комплексно проаналізовано способи відтворення культурних, історичних та інших реалій епічної поеми «Пісня про Гайавату» Г. Лонгфелло українською мовою.

Теоретичне значення дослідження полягає в систематизації способів перекладу реалій відповідно до обраної стратегії перекладу, встановленні специфіки використання перекладацьких трансформацій для досягнення адекватності перекладу.

Практичне значення роботи визначається тим, що її результати можуть бути використані у дослідженні питань відтворення безеквівалентної лексики українською мовою, на заняттях практики перекладу, а також лінгвокраїнознавства.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження були представлені на щорічній звітній конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (29-30 березня 2022 р.) та на X Міжнародній студентській інтернет-конференції «English in Interdisciplinary Context of long-life Education» (16-20 травня 2022 р.).

Є 2 публікації з теми:

1. Смеречинська А. А. Загальні основи верифікацій реалій. *Матеріали X Міжнародної студентської Інтернет-конференції «Мова у міждисциплінарному контексті безперервної освіти»* Кам'янець-Подільський, 2022, С. 157-159
2. Смеречинська А. А. Українськомовні переклади «Пісні про ГАайавату» Г. Лонгфелло. *Збірник наукових праць студентів та магістрантів факультету іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.* Випуск 16. Кам'янець Подільський: Видавець Панькова А. С. 2022, С. 30-31

Структура. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг 88 сторінок.

ВИСНОВКИ

«Пісня про Гайавату» Г. Лонгфелло є визначним твором американської літератури. В основі поеми лежать легенди та оповіді про індіанські племена ірокезів та оджибве, про їхній побут та важке життя, постійну боротьбу з природними стихіями та між собою, про світ, наповнений духами, міфічними героями і древніми божествами. Поетична мова «Пісні про Гайавату» заворює своєю плавністю, а створені художні картини вражають бездоганністю витриманого історичного колориту та первозданною простотою.

Але особлива значущість поеми полягає у збереженні лексем на позначення реалій індіанського життя і побуту. Незвичний для англійської мови звуковий склад індіанських слів відтворюється за допомогою нетипових для англійської орфографії буквосполучень, таких як -dji-, -ee-, -ai-, -awk-, -aha-, - ah-, -ia-, - djo-. Причому реалії, будучи, як правило, загальними назвами, подаються з великої літери. Написання із великої літери допомагає читачеві виокремити реалії, які відтворюють побут, вірування і традиції індіанців.

Про популярність поеми свідчать переклади її багатьма мовами. Українською мовою «Пісню про Гайавату» перекладали П. Мирний, О. Олесь, О. Іванов, М. Зеров, К. Шмиговський, П. Шарандак та О. Соловей. Усі ці переклади становлять самостійну цінність та значущість, і у них представлені різні стратегії перекладу. Переклад Олександра Олеся вважається найбільш вдалим, оскільки досконало передає манеру віршування Г. Лонгфелло та майстерно відтворює лексеми на позначення індіанських реалій.

Реалії є мовними одиницями, що позначають елементи “чужої” культури, мають національне, історичне, місцеве або побутове забарвлення і не мають еквівалентів в інших мовах і культурах.

Аналіз мовного матеріалу поеми дав змогу виділити 150 індіанських реалій. Вивчення їх семантичного наповнення дозволило виокремити такі тематичні групи реалій у поемі: реалії на позначення імен людей, вождів (антропонімічні реалії), реалії-географічні назви (гідроніми, топоніми, фітоніми, зооніми), реалії-назви племен та народів (етнічні), реалії побутові (житло, їжа, одяг, традиції, звичаї, інструменти, музика, ігри) та релігійно-містичні. За допомогою реалій автору вдалося відтворити особливості природи, навколишнього світу, побуту, світогляду індіанців у давнину.

У перекладі поеми Олександром Олесем при відтворенні реалій домінуючою є стратегія очуження, яка передбачає збереження когнітивної моделі шляхом транскодування мовних засобів на позначення реалій, які є незнайомими українській аудиторії, що спричинює створення перекладацького коментаря чи застосування трансформації експлікації безпосередньо у тексті перекладу (формальне наслідування), або шляхом вживання словникових відповідників (змістове наслідування).

Проаналізувавши 150 реалій, можна зазначити, що для перекладу 75% була використана стратегія очуження і лише для 25% – стратегія одомашнення. Це дало змогу перекладачеві відтворити індіанський національний колорит та зберегти назви реалій життя і побуту.

О. Олесь здебільшого послуговується прийомом поєднання індіанського слова, відтвореного транслітеративно, з поясненням англійською мовою, до якого здебільшого вдається Г. Лонгфелло у прикладкових конструкціях. Така форма подання реалій дає змогу створювати необхідний ритмомелодійний малюнок, будувати різноманітні типи повторів, характерні для поетичного твору, відтворювати звукописні образи, що є своєрідною особливістю поезії.

Для відтворення реалій О. Олесь використовує також кальковий та аналоговий переклад; у проаналізованому матеріалі є незначна кількість випадків описового перекладу та функціональної заміни.

У «Пісні про Гайавату», як засвідчив аналіз, реалії виконують важливу лінгвопоетичну функцію. Вдало вибрані Олександром Олесем методи і стратегії перекладу дали йому змогу познайомити українського читача з природою, побутом, міфічним та героїчним світом корінного населення Північної Америки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абабілова Н., Усаченко І. Реалія як об'єкт досліджень вітчизняних та зарубіжних перекладознавців. *Національні записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. 2017. С. 4–9.
2. Андрієнко Т. П. Когнітивні чинники, що визначають вибір стратегії перекладу. *Філологічні трактати Сумського державного університету*. 2012. Т. 4, №3. С. 5–13.
3. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад: навч. посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. Вінниця: НОВА КНИГА, 2010. 232 с.
4. Бурбак О. Ф. Реалія та способи визначення її лінгвістичного статусу. *Іноземна філологія*, 1985. С. 68-69.
5. Волошина А. В. Безеквівалентна лексика близькоспоріднених мов: проблема семантичної структури. *Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. Випуск 26. С. 56 – 64.
6. Дзера О. Жанри художнього перекладу. *Записки перекладацької майстерні*. Львів: Центр гуманітарних досліджень ЛНУ ім. І. Франка, 2002. Т. 1, С. 18-37.
7. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1989. 215 с.
8. Зорівчак Р. П. Генрі Лонгфелло українською мовою. *Всесвіт*. 1982. №3. С. 148–149.
9. Зорівчак Р. П. Реалія в художньому мовленні: перекладознавчий аспект. Львів: Іноземна філологія, 1994. 232 с.
10. Іванілова В. О. Реалії в художньому тексті: перекласти не можна опустити. *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*. Випуск 35-36. Вінниця: 2018. С. 70-79.

11. Іванова Х. Реалії та особливості їх перекладу [Електронний ресурс] URL: <http://www.chnu.edu.ua/res/chnu.edu.ua/BinderInyaz.pdf> (дата звернення 10.10.22)
12. Кияк Т. Р. Національне забарвлення мов оригіналу і перекладу: проблема відповідностей і розбіжностей між ними. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Тернопіль: 2004, с. 152-153
13. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця : Нова Книга, 2017. 448 с.
14. Костюніна Є. І. Реалії-топоніми у сучасному перекладознавстві та способи їх перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. Т. 4, №37. С. 162–164.
15. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2006. 368 с.
16. Куляса Н. Василь Мисик – перекладач поезії Г. Лонгфелло. *Слово і час*, 2000. № 12. С. 42–46.
17. Кундзіч О. Перекладацька мисль і перекладацький недомисел. *Вітчизна*. 1955. №1. С. 138–164.
18. Манакін В. Н. Порівняльна лексикологія: монографія. К. : Знання, 2004. 326 с.
19. Мирний П. Поезія, публіцистика, епістолярій, листи. Київ : Наук. думка, 1971. Т. 7. 664 с.
20. Погрібна Т. А. Реалії як етнокультурні маркери в художньому тексті та їх переклад. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*, 10, С. 276–281.
21. Подміногін В. О. Переклад: тенденція та традиція. О простом и сложном профессионально. Харьков, 2011. С. 176 – 183.
22. Полюжин М. М. Теорія і практика перекладу з англійської мови на українську. Київ, 1991. 248 с.
23. Поплавська Є. Способи перекладу безеквівалентної лексики. URL: <https://bit.ly/36CXYhb> (дата звернення: 01.09.2022).

24. Романюк О. Culturally marked lexis reflecting the lifeworld in literary text: the problem of translation. Науков записки. Серія: філологічні науки. Випуск 175. Львів. 2018. С. 762-766.
25. Филипович К. Пісня про Гаявату. Літературний піонер своєї доби /пер. з англ. О. Соловей / Канада, Вінніпег : Видав. спілка «Тризуб», 1965. С. 33–40.
26. Якимчук А. П. Лінгвокультурна комунікація як випробовування для перекладача. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2023/1/17.pdf> (дата звернення: 11.11.2019).
27. Aixela J. F. Culture-specific items in translation. *Translation, power, subversion*. 1996. P. 52–76.
28. Arvin N. Longfellow: His Life and Work. Canada : Praeger, 1977. 338 p.
29. Baker M. In other Words: a coursebook on translation. New York : Routledge, 1996. Vol. 3. 317 p.
30. Bell R. T. Translation and translating: theory and practice. London : Longman Group, 1991. 161 p.
31. Blažytė D., Liubinienė V. Culture-specific items (CSI) and their translation strategies in Martin Lindstrom's Brand sense. *Research journal studies about language*. 2016. Vol. 29, no. 2824. P. 42–57.
32. Brasienė B. Literary translation of culture-specific items in Lithuanian translation of Orwell's Down and Out in Paris and London. Lithuania : Vytautas Magnus University, 2013.
33. Catford J. C. A linguistic theory of translation. London: Oxford University Press. 1965.
34. Davies W. D. A grammar of madurese. (G. Bossong, B. Comrie, & M. Dryer, Ed.). New York : Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 2013.
35. Emzir Theory and Teaching of Translation. Jakarta: Rajawali Press.

36. Espindola E. B., Vasconcellos M. L. Two facets in the subtitling process: foreignisation and / or domestication procedures in unequal cultural encounters, 2006.

37. Fawcett P.(1997) *Translation and Language: Linguistic Theories Explained*, Manchester: St. Jerome.

38. Guerra A. F. Translating culture: problems, strategies and practical realities. *Croatia science journal of literature, culture and literary translation, Art and Subversion*. №5. 2012. P. 1-27.

39. Jackson H. (1996) *Word and Their Meaning*, London & New York: Longman.

40. Kendon A. Some uses of the head shake. *Gesture*. 2016. Vol. 2, №2. P. 147–182.

41. Krings H. P. Translation problems and translation strategies of advanced German learners of French (L2), in Juliane House and Shoshana Blum-Kulka (eds.), *Interlingual and intercultural communication discourse and cognition in translation and second language acquisition studies*, Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1986. P. 263-276.

42. Kujamäki P. 2000. The German translations of the seven brothers and the German reception of the novel - two different worlds? in Outi Paloposki, and Henna Makkonen-Craig (eds.), *Translation literature and its criticism*, Helsinki : Yliopistopaino, P. 199-227.

43. Kutz W. On the resolution of the zero equivalence of Russian-language real names in German in Otto Kade (ed.), *Translation-scientific contributions. Problems of the translation-scientific text comparison*. Leipzig: Publisher Encyclopedia Leipzig, 2013.

44. Leech G. *Semantics*. Aylesbury : Hazell Watson & Vinay. 1974.

45. Lefevere A. *Translating literature practice and theory in a comparative literature context*. New York : The Modern Language Association of America, 1992.

46. Leppihalme R. Translation strategies for realia, in Pirjo Kukkonen and Ritva Hartama-Heinonen (eds.), *Mission, vision, strategies and values a celebration of translator training and translation studies in Kouvola*, Helsinki: Helsinki University Press, 2001. 139–148 p.
47. Leppihalme R. Realia. *In Handbook of Translation Studies Online*. URL: <https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1075/hts.2016.real> (дата звернення: 01.09.2022).
48. Lyons J. *Language, meaning and context*. Bungay: Fontana. 1981. 256 p.
49. Lörcher W. *Translation performances, translation process, and translation strategies a psycholinguistic investigation*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1991.
50. Maitland S. *What Is Cultural Translation?* Bloomsbury Publishing. 2017. 192 p.
51. Markstein E. Realia. In Mary Snell-Hornby, Hans G. Hönl, Paul Kussman and Peter A. Schmitt (eds.), *Handbuch Translation*. Tübingen : Stauffenburg, 1999.
52. Molina L., & Albir A. H. Translation techniques revisited : a dynamic and functionalist approach lucía molina and amparo hurtado albir, 2002.P. 498–512.
53. Munday J. *Introducing translation studies: theories and applications* (4th ed.). London and New York : Routledge, 2016.
54. Nedergaard-Larsen B. Cultural factors in subtitling, *Perspectives: Studies in Translatology*, 1993. №2. P. 207-242.
55. Newmark P. *A textbook of translation*. New York : Prentice Hall, 1988.
56. Nord Ch. Ausrichtung an der zielkulturellen Situation, in Mary Snell-Hornby, Hans G. Honig, Paul Kussmaul and Peter A. Schmitt (eds.), *Handbuch translation*. Tübingen : Stauffenburg, 1988. S. 144-151.

57. Oittinen R. A picture book in the translator's hand. Helsinki : Children's Center, 2004.
58. Paloposki O. Domestication and foreignization. *Handbook of Translation Studies*. 2011. Vol. 2. P. 40–42.
59. Pedersen J. How is culture rendered in subtitles? *Challenges of Multidimensional Translation: Conference Proceedings*. 2005. P. 1–18.
60. Petrulionė L. Translation of Culture-Specific Items from English into Lithuanian: the Case of Joanne Harris's Novels. *Studies about languages*. 2012. No. 21. P. 43–49.
61. Pujiyanti U., Zuliani F. R. *Cross cultural understanding: a handbook to understand others' cultures*. Yogyakarta : CV. Hidayah, 2014.
62. Reiss K. Text type and translation method of the operative text. Heidelberg : Julius Groos Verlag, 1983.
63. Savory T. The art of translation. Fakenham : Cox and Wyman, 1968.
64. Schleiermacher F. Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens. Das Problem des Übersetzens. Ed. H. J. Störig, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. S. 38–70
65. Sumarni L. Translation: from theory to practice. Yogyakarta : SanataDharma University Press, 2016.
66. Venuti L. The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference. London and New York : Routledge, 1998. 210 p.
67. Venuti L. The Translator's Invisibility A History of Translation. London : Routledge, 2008. 336 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

68. Лонгфелло Г. Ф. Пісня про Гайавату / пер. з англ. К. Шмиговський. Київ : Держ. вид-во худож. літ., 1957. 215 с.
69. Лонгфелло Г. В. Пісня про Гайавату / пер. з англ. О. Олесь / Київ: Веселка, 1983. 185 с.
70. Longfellow H. The Song of Hiawatha. Freeditorial. 169 p. URL: <https://freeditorial.com/en/books/the-song-of-hiawatha>